

С. С. Петкова, студ.

e-mail: petkovasofia49@gmail.com

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ

МІСТА, МІСЦЕВОСТІ ТА ГЕОГРАФІЧНІ ОБ'ЄКТИ В ЖИТТІ І ТВОРЧОСТІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

Проаналізовано окремі твори Тараса Шевченка, пов'язані з місцями, у яких поет побував під час подорожі Україною, а також історичні події, в контексті яких згадуються міста, які він відвідував. Зокрема, звертаємо увагу на зв'язок поета з Чернігівщиною та Києвом. А також акцентуємо на ролі Запорозжя в житті письменника та обґрунтовуємо, чому це місце є "душею поета". Очевидно, що всі ці місця залишили великий відбиток на його свідомості та творчості. Основною метою дослідження є донесення до читача ідеї важливості любові до рідної землі, що закладена у творах Тараса Шевченка; показати перейнятість автора історією, долею України та її народу.

Ключові слова: Тарас Шевченко, творча спадщина, географічні об'єкти, Чернігівщина, Київ, Запорозжя.

Тарас Шевченко – найвідоміший і найбільше вшанований у світовому масштабі український поет. Його творчість зацікавлює, викликає дискусії, його цитують на батьківщині і за кордоном.

Важливим джерелом формування його світогляду були розповіді діда, який застав часи Коліївщини, про героїчне минуле України. У передмові до поеми "Гайдамаки" поет писав: "Про те, що діялось на Україні 1768 року, розказую так, як чув од старих людей. Нехай бачать сини і внуки, що батьки їх помилялись, нехай братаються знову зі своїми ворогами, нехай житом-пшеницею, як золотом покрита, не розмежованою останеться слов'янська земля" [1, с. 201].

Для багатьох ім'я Тараса Шевченка є синонімічним до України, яку митець змальовував і пером, і пензлем. Зокрема, у зв'язку зі своєю працею над альбомом "Живописна Україна", Т. Шевченко писав: "Я хочу малювати нашу Україну. Я намалюю її в трьох книгах: в першій будуть види, визначні своєю красою або історією, в другій – сучасний побут, у третій – історія" [2, с. 36].

Увесь Шевченків "Кобзар" присвячений саме Україні, від першої до останньої сторінки. Згадаймо хоч би окремі рядки з поезії "На вічну пам'ять Котляревському", написані на чужині спраглим за рідною землею молодим автором: "Недавно, недавно у нас в Україні / Старий Котляревський отак щебетав; / Прилини до мене хоть на одне слово / Та про Україну мені заспівай" [3, с. 89–91]. У поемі "Гайдамаки" письменник неодноразово згадує Україну, саме туди спрямовуючи своїх синів, гайдамаків, свої думи: "Летіть в Україну – / Хоч і лихо зострінеться, / Так не на чужині"; співстраждаючи зі своєю землею: "Плаче Україна... / І я плачу". У баченні поета ставлення до України є визначальним критерієм для оцінки людини: тож той, хто "Не одцуравсь того слова, / Що про Україну", сліпий старець, – викликає пошанування митця, оскільки любить "думу правди, / Козацькую славу, / Любить її – ходім, сини, / На раду ласкаву" [3, с. 130].

Антитетичним до України образом у творчості митця часто виступає Московщина. Так, у поемі "Катерина" Тарас Шевченко через трагічну долю української дівчини-покритки показав і зневажливе ставлення москалів-чужинців (вихідців із Московщини) до українського дівоцтва, і ціннісну прірву між представниками цих двох етнотипів, звідси і поетові афористичні рядки:

Кохайтесь, чорнобриві,
Та не з москалями,
Бо москалі – чужі люде,
Роблять лихо з вами.
Москаль любить жартуючи,
Жартуючи кине;
Піде в свою Московщину,
А дівчина гине... [3, с. 92].

Поруч із сучасною Шевченкові Україною, поневоленою і окраденою, у його поезіях постає історична Україна – як періоду свого піднесення, так і занепаду, внаслідок загарбницьких дій. Немоżliво не помітити його увагу до Гетьманщини, зокрема із властивим для поета раннього періоду тужливим настроєм за героїчним минулим України: "Була колись Гетьманщина, / Та вже не вернеться!.."; "Бідна моя Україно, / Стоптана ляхами!

/ Україно, Україно! / ... / Де поділось козацтво, / Червоні жупани? / Де поділась доля-воля? / Бунчуки? Гетьмани?" ("Тарасова ніч") [4, с. 41].

Січ, Хортиця, Запоріжжя, козацька слава, гармати – це те, що живить Шевченкову поезію, наповнюючи її енергетикою сили та оптимізму. Зокрема з "Гайдамаків":

Виступають отамани,

Сотники з панами
І гетьмани – всі в золоті,
У мою хатину
Прийшли, сіли коло мене
І про Україну
Розмовляють, розказують,
Як Січ будували... [4, с. 72].

Про запорізьких козаків Т. Шевченко писав із гордістю, зображуючи їх сильними, відважними і відданими Україні та побратимам (про що розповідає, зокрема, історична поема "Гамалія"). А ще – "Не було й не буде / Таких людей", як запорожці ("Москалева криниця"). Часто козаки і їхні ватажки у Т. Шевченка поставали втіленням героїзму та патріотизму, хоча не тільки (найяскравіше інакші – антитетичні до згаданих – характеристики виявлені в поезії "За байраком байрак").

Особливе місце в поезіях Т. Шевченка посідає Київ. І це не дивно, бо він провів значну частину свого життя у цьому місті. Тут він зростав духовно, навчався, творив та мріяв. Митець згадає Київ у низці творів: "Катерина", "Гайдамаки", "Невольник", "Наймичка", "Титарівна", "Петрусь", "Ой крикнули сірії гусі..." та ін. Приміром: "За Києвом, та за Дніпром, / Попід темним гаєм, / Ідуть шляхом чумаченьки, / Пугача співають" ("Катерина"); "Як та билина засихала, / А батько, мати турбувались, / На прощу в Київ повезли" ("Титарівна"); "І цугом в Київ повезли. / ... / Зимою в Київ одвезли, / ... / Поїду в Київ, помолюся. / ... / У Київ їздила, молилась, / Аж у Почаєві була" ("Петрусь").

Київ у живописній спадщині Т. Шевченка – особливо яскрава для шанувальників митця тема, оскільки саме тут найбільше була проартикульована святість міста. Тож малюнки, які збереглися

(у різних стилях і техніках), зокрема, олівцем – "Києво-Межигірський монастир", сепією та аквареллю – "Аскольдова могила", "Києво-Печерська лавра", "Костьол у Києві"; офорт – "Видубицький монастир" тощо, – зображають Київ як святе для українства та самого автора місто. Після натхненних подорожей він створив 14 малюнків, присвячених Києву та його околицям. Тарас Шевченко щиро любив Київ, але найріднішим, мабуть, був для нього будинок на Пріорці.

Українську землю митець, стужений за батьківщиною, поетизує. Зокрема, милуючись красою чернігівського Полісся:

Попід горою, яром, долом,
Мов ті діди високочолі.
Дуби з гетьманщини стоять.
У яру гребля, верби в ряд.
Ставок під кригою в неволі
І ополонка – воду брать... ("Катерина") [4, с. 34].

Чернігівщина приваблювала митця своїми історичними та культовими пам'ятками, проте водночас своїм уважним зором він бачив і приземлені речі: нелюдські страждання кріпаків, що болем відгукувалися в його серці. Тож під враженнями від побаченого на Чернігівщині він написав:

Аж страх погано
У тім хорошому селі:
Чорніше чорної землі
Блукають люди.
Повсихали сади зелені, погнили
Біленьки хати, повалялись,
Стави бур'яном поросли [6, с. 120].

Повернімося до Запоріжжя, яке Тарас Шевченко відвідував, зокрема, влітку 1843 року. Острів Хортиця, пороги Дніпра, безкраї степи – усе це справило незабутні враження на поета. Діставшись кораблем до Катеринослава, 29-річний поет вирішив піти пішки до Олександрівська. Пройшовши переправу, зупинився в домі Прокопа Булата. Син Прокопа, Роман, кілька

днів поспіль перевозив човном Шевченка на Хортицю, де він проводив чимало часу в роздумах.

Про цю мандрівку та побачене в Україні загалом митець згадував не раз. Чи не найяскравіше свої думки він висловив у листі до Я. Кухаренка, пов'язавши занепад України з московською окупацією. Він на власні очі бачив, у якому плачевному стані перебуває його народ і земля: "Був я уторік на Україні – був у Межигорського Спаса. І на Хортиці, і скрізь був і все плакав, сплюндрували нашу Україну катової віри німота з москалями, щоб вони переказилися. Заходився оце, вернувшись в Пітер, гравировать и издавать в картинах остатки нашої України..." [7].

Згодом, зокрема під цими враженнями, Тарас Шевченко напише своє знамените послання – "І мертвим, і живим, і ненарожденним землякам моїм в Україні і не в Україні моє дружнєє посланіє". Для Шевченка Запорізька вольниця мала величезне значення. Це можна побачити за його поетичними творами, у яких такі слова, як: "козак", "Запорожжя", "Великий Луг" зустрічаються понад 80 разів. І найперше козацька доба, Запорізька вольниця для нього асоціювалися з козацькою славою. Цікаво, що саме в історико-героїчній поемі "Гайдамаки" Шевченко вперше створив образ Хортиці: "Кобзар вшкварив, а козаки – / Аж Хортиця гнеться – / Метелиці та гопака / Гуртом оддирають..." [4, с. 72].

Що ж означають Шевченкові згадки про Запоріжжя, у своїй книзі "Т. Шевченко і Запоріжжя" пояснює Петро Ребро: «І коли ми сьогодні кажемо, що в творах Шевченка термін "Запорожжя" зустрічається 14 разів, "запорозький" – 16, а "запорожець" – аж 44 рази, то це – не просто захоплююча арифметика, а свідчення великої любові поета до нашої землі, щирого захоплення її легендарною історією, постійного тяжіння до її цілющих джерел. А ще ж рука геніального поета 6 разів вивела слово "Хортиця", 7 разів – "Великий Луг", 23 рази – слово "Січ", яке в нього майже завше було синонімом слова "Запорожжя"».

Дмитро Павличко, зі свого боку, зауважив, що тіло та плоть Шевченка – у Моринцях, на Черкащині, а дух – у Хортиці. Саме тому Запоріжжя ще називають його душею. Хортиця наснажувала

Шевченка, як загалом і доба козаччини, пов'язана в тому числі з цим славетним місцем, і ми бачимо за творами митця, що він був дуже тісно зв'язаний із цим краєм. До нього він прагнув, а козаки, попри все, для нього залишалися своєрідним ідеалом.

Подорожуючи Україною, Т. Шевченко глибоко пізнавав свій народ, його культуру, сучасне буття та історичний шлях; бачив причинно-наслідкові зв'язки між минулим та сучасним. І завжди переймався долею українського люду та його майбутнім. Усе це відображено в його поезіях та малюнках.

Без сумніву, Т. Шевченко – надзвичайно пошанований український митець: щороку відзначаються Шевченківські дні, в багатьох містах встановлені пам'ятники, проте цього замало. Авжеж, важливо проводити уроки, присвячені митцю у школах, поширювати у соціальних мережах його творчість, його ідеї, вести дискусії в інтернеті, а поруч із цим – вивчати рідний край, оспіваний Т. Шевченком, що його митець так пристрасно вивчав та пізнавав; влаштовувати тури шевченківськими місцями.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Тарас Шевченко. Зібрання творів: У 6 т. К., 2003. Т. 5. 496 с.
2. Тарас Шевченко Повне зібрання творів у 10-ти томах. К.: Вид. АН УРСР, 1961. Т. 7, кн. 1. С. 207.
3. Тарас Шевченко. Зібрання творів: У 6 т. Т. 1: Поезія 1837–1847. К., 2003. 784 с.
4. Кобзар. Серія "Духовні джерела". К.: Країна мрій, 2010. 423 с.
5. Сестричка Уля. Шевченкові зустрічі з дітьми. Український щомісячний журнал для дітей: 1989. URL: https://vydavnytstvo.plastscouting.org/hotuys/arkhiv/5-1989_OCR.pdf
6. Тарас Шевченко. Зібрання творів: У 6 т. Т. 2: Поезія 1847–1861. К., 2003. 784 с.
7. Лист до Я. Г. Кухаренка від 26 листоп. 1844 р. // Правда. 1895. № 74. С. 143.

REFERENCES

1. Taras Shevchenko. Collected works: In 6 vols. K., 2003. Vol. 5. 496 p.
2. Taras Shevchenko Complete works in 10 volumes. K.: publishing house of the Academy of Sciences of the USSR, 1961. The Academy of Sciences of the Ukrainian SSR, 1961. Vol. 7, book 1. P. 207.
3. Taras Shevchenko. Collected works: In 6 volumes. Vol. 1: Poetry 1837–1847. K., 2003. 784 p.
4. Kobzar. Series "Spiritual Sources". K.: Krayina Mriy, 2010. 423 p.
5. Sister Ulya. Shevchenko's meetings with children. Ukrainian monthly magazine for children: 1989. URL: https://vydavnytstvo.plastscouting.org/hotuys/arkhiv/5-1989_OCR.pdf.

6. Taras Shevchenko. Collected works: In 6 vols. Vol. 2: Poetry 1847–1861. K., 2003. 784 p.

7. Letter to Y. Kukharenko from November 26. 1844 // Pravda. 1895. No. 74. P. 143.

Стаття надійшла до редакції 20.04.23

S. S. Petkova, Student

e-mail: petkovasofia49@gmail.com

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv

CITIES, LOCALITIES AND GEOGRAPHICAL OBJECTS IN THE LIFE AND WORK OF TARAS SHEVCHENKO

The main basis for the research was the works of Taras Shevchenko taken from the Kobzar, as well as articles from online journals. The work of this outstanding artist has left a great mark on history. It does not let people forget about the heroic times of the Cossacks and the bitter times of serfdom. Traveling around the outskirts of Ukraine, Taras was inspired by the landscapes, talked to ordinary people, and studied with famous cultural figures such as Panteleimon Kulish, Mykhailo Maksymovych, Mykola Ivanishev, Petro Chuykevych, and others.

Taras Shevchenko was an artist and writer who traveled around Ukraine and explored its culture from the inside. The artist was sincerely concerned about the fate of the Ukrainian people and proudly wrote about the heroic times of the Cossacks. He shared his impressions in poems and paintings, many of which we can still see today.

In this paper, I have analyzed the works of Taras Shevchenko related to the places he visited while traveling around Ukraine, as well as historical events in the context of which the cities Taras Shevchenko visited are mentioned. The text includes descriptions of various Ukrainian cities, their natural beauty, and architectural monuments. In particular, the author examines the poet's connection with Chernihivshchyna, which he described in his works as a picturesque place where people live in poverty and suffer from the cruelty of their masters. Attention is focused on the role of Kyiv as a center of Ukrainian culture, where Shevchenko met prominent figures of his time. It also focuses on the role of Zaporizhzhia in the writer's life and explains why this city is the "soul of the poet". All these places left a great imprint on his mind and creativity.

The main purpose of the study was to convey to the reader the importance of love for the native land, which is embedded in the works of Taras Shevchenko. After all, by studying the works of authors who lived before us, we adopt their knowledge and can touch the history of our hometown and get to know our ancestors better.

Keywords: Taras Shevchenko, Ukrainian writer, creative heritage, cities of Ukraine, pride.